

Co je anthroposofie?

O nutnosti změny myšlení

Stále více současníků se setkává s anthroposofií v jejím praktickém působení nebo zařízeních. Především je to asi Rudolfem Steinerem vyvinutá pedagogika, která se v posledních sedmdesáti letech rozšířila po celém světě díky tzv. waldorfským školám. Přitom to nepochybně je naznačený nouzový stav výchovy, který stále silněji probouzí zájem o nové vychovatelské umění.

Ale také téměř současně vzniklé hnutí léčebné pedagogiky se již na mnohých místech těší uznání státních míst a narůstajícího počtu rodičů, kteří mají děti vyžadující duševní péči. Ti oceňují aktivní a nesobecký přístup k postiženým dětem a uměleckou a náboženskou praxí prostoupenou atmosféru odpovídajících léčebně pedagogických ústavů. Tím více se nabízí otázka, jaké duchovní pozadí má vlastně tato činnost, která vyžaduje tolik trpělivosti a zřejmé obětavosti.

Obtížnější je to pro anthroposoficky orientované medicínské hnutí. Sice již v roce 1920 byla z iniciativy spolupracovnice Rudolfa Steinera, lékařky Dr. Ity Wegmanové založena v Arlesheimu u Basileje první malá soukromá klinika, která se do dnešní doby rozrostla na 120 lůžek, a po ní během let následovalo několik menších nemocnic a sanatorií, avšak teprve v sedmdesátých letech vyvolaly snahy „Společnosti anthroposofických lékařů“ - od roku 1947 organizovaného sdružení v boji o zákon o léčebných prostředcích, který byl vydán roku 1976 - a dalších příbuzných lékařských organizací větší zájem široké veřejnosti na politicko-právním poli. Tento zájem ovšem mezitím také značně vzrostl vlivem větších moderních klinik, které v posledních letech vznikly z anthroposofických iniciativ a vlivem speciální kliniky pro nemocné rakovinou ve Švýcarsku a jí poskytovanými možnostmi vzdělávání. Jedině ještě zcela neorientovaní nebo zlomyslní odpůrci zde mohou mluvit

o sektářské nebo světonázorové medicíně, kterou prý je nutno hodnotit co možná „hůře než praktiky léčitelů“.

Mnoho lidí vyděšených zprávami o potravinách, které obsahují škodlivé látky nebo jsou kvalitativně méně hodnotné, dnes hledá základ „zdravé“ nebo „biologicky hodnotné“ výživy. Při tomto hledání se setkávají s nabídkou mezitím rozšířených četných „biologických“ směrů, mezi nimi s produkty „Demeter“, a ke svému překvapení zjišťují, že anthroposoficky orientovaní zemědělci již v roce 1924 - daleko předvídatelně - poznali hrozící postižení země jednostranně materialisticky vedenými metodami v zemědělství. Na jejich otázky a prosby o rady uspořádal Rudolf Steiner zemědělský kurz, který tvoří základ „biologicko-dynamického“ zemědělství. Přes tehdejší naprosté nepochopení a navzdory četným překážkám okolního světa byla vybudována a rozvinuta práce, která je dnes krajně aktuální. Co však má zdánlivě ryze duchovní hnutí společného s preparováním hromady kompostu a mrvy a tvrdou prací na poli?

V oblasti umění založil Rudolf Steiner nové pohybové umění, které vnitřní kvality a rytmy slova a hudby vyjadřuje nástrojem lidské tělesnosti. Sledujeme-li tuto skutečnost, setkáváme se s podněty, vzešlými z anthroposofie, směřujícími ke spirituální, nové orientaci utváření řeči, malířství, sochařství a architektury, bez kterých by bylo anthroposofické hnutí zbaveno své krve. Ze dřeva postavená dvoukupolová budova centra anthroposofického hnutí v Dornachu zvaná Goetheanum, která v silvestrovské noci na přelomu let 1922 a 1923 padla za oběť plamenům, svědčila o těchto snahách. Z plastické výzdoby hlavic sloupů a architrávů, v níž se uplatňovala myšlenka metamorfózy, z barev, které zaplavovaly nástropní malby, a z barevných skleněných oken, vytvořených novou šrafovací technikou, vyzařovaly motivy vývoje lidstva. Ukazovaly tvůrčí umění univerzálního ducha, ať už se k této harmonii do sebe zaznívajících tvarů chceme postavit jakkoliv. Dnes na stejném místě stojí v organických formách vytvořená mohutná betonová budova, nově navržená Rudolfem Steinerem, jejíhož dokončení se její tvůrce již nedožil.

Sotva najdeme oblast praktického života, která by z anthroposofie nezískala nebo nemohla získat oplodňující podněty. První ve Švýcarsku patentovaná míchačka, kterou vyvinul inženýr Paul Schatz na principu lemniskáty, snad nejlepší míchačka tekutin a prášků na světě, ukazuje, že to platí i pro techniku.

V této souvislosti ještě krátce upozorníme na hnutí za sociální trojčlennost, které Rudolf Steiner uvedl v život po první světové válce,

aniž s ním mohl úspěšně prorazit. Vždy znovu zdůrazňoval, že zde nejde o vymyšlený program, ale o dřímající zárodečné ideje, které lze vyčíst ze samotného člověka a z problémů skutečnosti, bez jejichž znalosti a uskutečnění nemůže dojít k ozdravení sociálního života. Hlavní zlo doby spatřoval v centralizovaném, již překonaném jednotném státě. Vyžaduje rozplést centralizovaný stát ve svobodný, sám sebe spravující duchovní život, omezení úlohy státu na právní a jiné pořádkové funkce a osamostatnění mezinárodního hospodářství, v němž by asociace výrobce, obchodníka a spotřebitele řídila hospodářský boj s nadvýrobou. Vážné upozornění Rudolfa Steinera, že bez uskutečnění této trojčlennosti sociálního řádu může být lidstvo přivedeno k ozdravení nemocného sociálního organismu jen nevýslovnými katastrofami, jeho současníci přeslechli.

Při pohledu na naznačené realizace idejí Rudolfa Steinera vyvstává v okruhu vzrůstající otázka po jejich základech, tedy po samé *podstatě anthroposofie* a jejího vzniku. Tato otázka se zdá být zodpovězena tak říkajíc sama, protože všechna zakladatelova díla a jeho více než 5000 přednášek je v současné době k dispozici v souborném díle Rudolfa Steinera, vydaném nakladatelstvím Rudolf Steiner v Dornachu. K tomu se řadí četné spisy žáků Rudolfa Steinera, které vznikly ve zmíněných odborných oblastech a které ukazují současný stav teoretického a dalšího praktického vývoje nauk jejich iniciátora. Ale snad je to právě toto množství, které ztěžuje orientaci zrovna tomu, kdo hledá zásadní, kratší odpověď na uvedené základní otázky.

Vždyť zkušenost přece ukazuje, že ve veřejnosti stále ještě vládne relativně velká neznalost podstaty anthroposofie; objevují se v ní chybné úsudky nebo předsudky a zkreslování. Bylo zapotřebí k odhalení této „mezery trhu“ teprve redakce časopisu „Der Spiegel“? Jak obtížný však je problém orientace, ukázalo se autorovi dotyčné série článků ve Spieglu, případně knihy, Petru Brueggeovi, který,

přestože sbíral podrobné informace dva roky, nakonec musel od shora uvedené základní otázky upustit a přepojit se na „anthropo- sofie v Německu“ a „celé spektrum anthroposofických činností“, stejně jako na „motivy stoupců Rudolfa Steinera“.

Je anthroposofie novým filosofickým systémem? Tato otázka je nasnadě, protože mladý Rudolf Steiner ve svých dvacátých a třicátých letech věku vydal řadu filosofických spisů. Pro přehled je zde uvádíme:

Základy teorie poznání Goethova světového názoru se zvláštním ohledem na Schillera.

Pravda a věda. Předehra „Filosofie svobody“.

*Filosofie svobody. Základy moderního světového názoru.
Výsledky duševního pozorování podle přírodovědecké metody.*

Goethův světový názor.

Rudolf Steiner, který studoval matematiku, fyziku a biologii na Technické vysoké škole ve Vídni, se od začátku více zajímal o vědecké postupy než o jednotlivé otázky. Co je pravá příroda a vlastní úkol lidského myšlení a kde jsou jeho hranice nebo vývojové možnosti? V jakém vztahu jsou vjemy, dané tělesnými smysly jako zdánlivě objektivní skutečnost, k myšlenkovým vztahům a pojmům získaným v poznávacím procesu? Steinerův zájem tudíž vzbudil především západní duchovní boj mezi realismem a nominalismem v dějinách filosofie. Tím se budeme zabývat ještě podrobněji.

Pohled do filosofických děl Rudolfa Steinera ukazuje, že jimi byl položen teoretický základ poznání, na němž mohla být na začátku nového století důsledně zřízena a dále vyvíjena samotná stavba anthroposofie. Jak vážně pojímal Rudolf Steiner filosofické základy, je také zřejmé ze skutečnosti, že jeho roku 1901 vydaný spis „Světové a životní názory v 19. století“ znovu vyšel roku 1914, i přes množství jiných úkolů přepracovaný do dvou svazků s názvem „Záhady filosofie“ (Die Rätsel der Philosophie). Autor tímto základním přehledem orientoval čtenáře ve vývojové dráze západního myšlení v průběhu dvou tisíciletí od prvních řeckých přírodních filosofů až po nynější myslitele. Také toto dílo, které končí „náčrtem podávajícím výhled na anthroposofii“, svědčí o vnitřní odpovědnosti a důkladnosti toho, kdo jako duchovní učitel vyvinul době přiměřenou meditační cestu školení k rozšíření vědomí.

Dnes neexistuje anthroposofický seminář a ani žádné místo pro pokračující vzdělávání, dokonce ani eurytmická škola, v nichž by teorie poznání nebyla základním předmětem. Většina mladých lidí vítá tuto tvrdou, přísnou myšlenkovou práci, která vede k sebevědomí a k „duševním výsledkům pozorování podle přírodovědecké metody“ ve smyslu hesla „Filosofie svobody“. Zážitek procitnutí v ladem ležící, centrální oblasti vlastních tvůrčích myšlenkových pochodů budí nadšení a je vnímán jako zdroj nového zážitku vlastního já. Uplatňování anthroposofie ve všedním životě nevyžaduje věřící stoupence, kterých může být mnoho, nýbrž úsudek schopných, samostatně myslících osobností, kteří ve střetu s bezduchou dobou dovedou čelit bezduchovému intelektualismu a jednostranně zaměřenému, na smysly vázanému způsobu myšlení.

Je anthroposofie novým náboženstvím? Kladná odpověď na tuto otázku by byla jednoznačným neporozuměním. Podnětem k tomu by mohla být skutečnost, že existuje z anthroposofie vzešlé hnutí za náboženskou obnovu s názvem „Obec křesťanů“. Ta vděčí za svůj vznik několika protestantským teologům, kteří na začátku dvacátých let hledali prohloubení křesťanství. Obec křesťanů používá ve své bohoslužbě, v tzv. obřadu posvěcení člověka, Rudolfem Steinerem zprostředkovaný křesťanský kult včetně praktikovaných svátostí a má vlastní seminář pro své kněze. Považuje se za svobodnou křesťanskou církev. To ukazuje, že duchovní substance anthroposofie může vést k prohloubenému chápání křesťanského náboženství, ale to platí také pro jiné formy náboženství. Anthroposofie nemůže být vlastním náboženstvím už proto, že sama vyrostla z křesťanské půdy a - jak to ukážeme v příslušné kapitole - v ní má kořeny svého vzniku.

Povrchní čtenáři anthroposofických spisů v nich najdou výrazy jako astrální tělo, reinkarnace, devachan, sulfurizační proces

a jiné pojmy, které znají z rozsáhlé okultní literatury, zejména z východní moudrosti, z mytologie nebo alchymie atd. Vyvozují z toho, že Rudolf Steiner jako mimořádně sečtělý znalec věci získal přehled o veškeré okultní, teosofické a podobné literatuře; mocí své inteligence všude vyhledal to nejlepší nebo nejdůležitější a z toho vytvořil do jisté míry logický metafyzický systém. Celá anthroposofie je tudíž „okultní eklekticismus“, to znamená souhrn vyčtených, nepůvodních zlomků o sobě netvůrčího myslitele.

Takové pojetí zastává například autor shora uvedené „knihy Spiegel“, který tak ukazuje, jak je pro dnešní vědomí těžké - i přes nesčetné rozhovory s anthroposofy - pochopit, oč vlastně v anthroposofii jde. Spíše vše zamotává, než objasňuje, když píše:

„Nadsmyslové, mystické, magické spolu s orientální moudrostí jsme již bohatě potkali u Goetha. Tím, že Rudolf Steiner učil mezi teosofy, dovřil duchovní směs a směs duchů svého západo-východního pandémonismu. V ohnivě peci jeho fantazie se smísily elementy alchymie a křesťanské mystiky, vědění o zednářích, přírodních léčitelích a darwinistech, něco z hinduismu a buddhismu, všechny prvotní mýty lidstva a závěry idealistické filosofie.“

Kdo zastupuje názor, že v anthroposofii jde o vyčtený nebo chytře vymyšlený metafyzický spekulativní systém, zcela přehlíží, že základem jejího vzniku je meditativní cesta školení, kterou její zakladatel stále znovu z nejrůznějších stran charakterizoval a kritizoval. To potom může vést žáka prostřednictvím rozšíření vědomí k vlastním nadsmyslovým zkušenostem; o tom bude ještě řeč. Časté výtce eklekticismu mohl proto Rudolf Steiner s duchovním oprávněním oponovat, že vždy dbal na to, aby nepronášel sdělení a výpovědi o okultních elementech nebo pojmech, jejichž podkladem by nebyla vlastní nadsmyslová zkušenost nebo ověření. Kdo zná vážnost a vědomí odpovědnosti, jež prostupují celým dílem a tvorbou Rudolfa Steinera, dokáže této jeho výpovědi přičíst jí náležející význam. Anthroposofie ostatně musí být posuzována také podle plodnosti svých idejí v již zmíněných praktických životních oblastech, před kterými by se domnělý eklekticismus musel zhroutit jako domek z karet.

Zbývá zde otázka, zda v případě anthroposofie jde o převážně spirituálně orientovaný *světový názor*.

Skutečně je možné dívat se na svět ve smyslu anthroposofického - ho odkazu idejí a utvořit si z něho individuálně zabarvený světový názor. I když fyzika nebo buněčná biologie nejsou světovým názorem, je

možné dívat se na celý svět například za předpokladu obecné platnosti vědecky dokázaných anorganických zákonitostí fyziky. Potom právě vznikne mechanisticko-materialistický světový názor s ryze subjektivním charakterem. Tak také anthroposofie nemůže zůstat ušetřena toho, že lidé, kteří hledají uspokojivý světový názor, z ní takový názor utvoří. Ale platí to, abychom sami vyzkoušeli její kvality a její základní pravdy, její účinky v životě.

Co je tedy vlastně anthroposofie?

Podle jejího zakladatele je třeba ji pokládat za dobou požadovanou, moderní *duchovní vědu*. Přitom bychom se měli vyvarovat snad okamžitě vzniklé myšlenky na literárně míněnou duchovní vědu, třeba ve smyslu historicky nebo filologicky zaměřeného bádání o Herderovi nebo Rillem. Přírodní věda se zabývá smyslově postřehnutelnými jevy přírodních říší a rozlišuje mikroskopicky malé oblasti a makrokosmicky velké a vzdálené objekty. Duchovní věda chce stejným způsobem činit objektem svého bádání to, co smyslům není přístupné, to nadmyslové nebo duchovní ve světě. Zaněcuje se na - z přírodovědeckého hlediska - zdánlivě nezodpověditelných otázkách po duchovním původu člověka a vlastní podstatě a smyslu věcí, jakož i po existenci a svébytnosti vyšších světů. Přitom nevystupuje jako nepotřebný nebo nežádoucí soupeř nynější přírodní vědy, nýbrž chtěla by být považována za její nutný doplněk a za jejího dobou vyžadovaného partnera.

Právě na tomto místě se u kritického a přírodovědně předběžně vzdělaného čtenáře vynoří podstatné otázky nebo pochybnosti.

Což věda nestojí před dávno prokázanými hranicemi poznání? Mohou se otázky po nadmyslovém vůbec vědecky projednávat? Nejsou otázky a oblasti v tomto směru vyhrazeny náboženství, víře nebo nějakému více či méně subjektivně orientovanému svě-

tovému názoru? Což vědomí současného lidstva není zcela vázáno zkušenostmi na základě fyzických smyslů, a tedy se není schopno rozšířit?

U těchto otázek je zapotřebí přehledu o vývoji vědomí lidstva v minulých tisíciletích. To je podstatným předpokladem pro pochopení toho, na čem anthroposofii záleží. Nezaújatý pohled do předkřesťanské minulosti lidstva totiž ukazuje, že vědomí lidí nebylo vázáno na fyzické tělo tak silně jako dnes, nýbrž bylo ještě otevřeno prožívání nadmyslových sil a bytostí. Toto původní, přirozené jasnozření, jasnoslyšení a jasnocítění bylo tím silnější, čím více se vracíme do minulosti. Bylo to především obrazné, zcela neintelektuální vnímání, které se zrcadlí v obsahu většiny mýtů, bájí a legend téměř všech národů. Mytologie nesmí být hodnocena jen jako výraz pouhé lidové fantazie nebo dokonce fantastična. Poslední, většinou dekadentní zbytky tohoto jasnozření existují ještě dnes jako atavismus (výskyt původních vloh nebo schopností), například v „Spokenkiekertum“ v jistých krajích severního Německa, jak to líčila básnířka Droste-Hulshoffová.

Toto převážně snové, většinou také na zděděnou tělesnou konstituci vázané jasnozření zvolna pohasínalo do té míry, v jaké vystupovalo dnešní čistě na zevní smysly vázané bdělé předmětné vědomí a vědomí já.

Narůstající a vývojem podmíněný zánik schopností prožitků duchovních světů byl pro pradávno vůdce lidstva a národů důvodem pro vytvoření cesty duchovního školení, přiměřené právě v té době se vyskytujícímu vývojovému stavu jednotlivých ras a národů a také klimatickým podmínkám. K tomuto školení mělo ovšem přístup jen málo vyvolených lidí jako „neofyté“. Tak téměř ve všech předkřesťanských pokročilých kulturách vznikla *mystéria* jako školící prostředky rozšiřování vědomí a vnitřního překročení hranice. Při vedení žáků se postupovalo od přísného morálního třibení, zkoušek a meditativních cvičení, přes rozmanité stupně přípravy a osvětlení k vlastním zkušenostem v nadmyslových světech až k takzvanému zasvěcení. Podrobnější líčení by na tomto místě vedlo příliš daleko.

Tak například všichni egyptští faraóni dávnověku byli v tomto smyslu zasvěceni, jako znak své otevřenosti pro ducha byli představováni s hadem vztyčeným nad čelem, většinou doplněným dvěma pery Horova sokola. Také ve zříceninách Eleusíny, Delf, Samo- thráky a na jiných místech můžeme ještě dnes vkročit na poslední zbytky doznělých mystérií dávných dob.

Mnohem více, než je dnes známo, určovala mystéria společenské a sociální poměry, umělecké podněty a náboženské obsahy a kultury. Živá krev vyšších zkušeností prostupovala celou kulturu, zprostředkovala oduchovnělý obraz světa a živila v lidech důvěru v Boha, většinou ještě zesilovanou možnostmi vlastních zážitků. Mezitím ale došlo k hluboce zasahující změně vědomí.

Situaci a problematiku 20. století může hlouběji prohlédnout jen ten, kdo si uvědomuje, že v novověku na západě vzniklá kultura nebo civilizace je v lidstvu první, která se při svém vzniku neopírá o nadsmyslové elementy, zkušenosti a představy nebo o přiměřené meditatívni cesty poznání. Naprosté pohasnutí starého jasnozření a zánik mystérií byly předpokladem vzniku přírodovědného věku.

Moderní přírodovědec se opírá o čisté, střízlivé *vnímání* pomocí fyzických smyslů a o neobrazné, věcné, logické *myšlení*, které je vázáno na organizaci mozku. Takové vědomí je schopno chápat pouze hmotnou zevní stránku světových jevů a z nich vycházejících sil a objasnit odpovídající zákonitosti.

Tím se ale již poukazuje na oba základní pilíře každého přírodovědeckého postupu, které Rudolf Steiner ve spisech věnovaných teorii poznání jasně vypracoval. Zakladatel moderní duchovní vědy ve shora naznačeném smyslu musí vycházet z *principu vědeckosti*, který je - přes veškerou danou polaritu - společný přírodní a duchovní vědě, obě spojuje; a na to musí brát ohled jak přírodní, tak duchovní badatel, nechce-li ztratit jedinou pevnou půdu pod nohama.

Dnešní věda zásadně vychází ze zkušenosti, která musí být co nejpřesnější a nejobsáhlejší. To je však více nebo méně zevně přírodou daným výchozím materiálem pro vnitřní zpracování myšlením. Teprve prostoupení co nejucelenější zkušenosti souvislostmi myšlenek a pojmů vede k poznání a formulaci přírodních zákonů, jež se potom dají použít i technicky. Toto představuje polaritu dvou protichůdných stran: jedna převážně pasivní a jedna aktivní

strana v podobě dané přírodou a moudrostí obdařeného, myslícího lidského ducha.

Také duchovní badatel nemůže vycházet z teorií, spekulací nebo snových přání, ale jen ze zkušeností. Tyto mají ale zřejmě jiný charakter a musí být nadsmyslového druhu. Předpokládají *rozšířené vědomí* ve smyslu vnitřního překročení hranic; neboť to již není dané přírodou jako v dávných dobách. Vyžadují vývoj nových, vyšších schopností vnímání v duševně-duchovní oblasti.

Rudolf Steiner téměř ve všech svých základních dílech, především však v nejvíce čteném spise *Jak dosáhneme poznání vyšších světů?*, podrobně vylíčil dobře přiměřenou, vnitřní cestu školení. Přihlíží zároveň k situaci vědomí a duševně-tělesné konstituci dnešního západního člověka. Vysoko oceňoval pozitivní stránky Haecklovy a Darwinovy a vycházel přitom z jednoho z nejvýznamnějších objevů biologie na konci 19. století - z vývojové myšlenky. Všechny organismy prokazatelně prodělaly vývoj od primitivních předstupňů až k úplnému dokončenému vyjádření své bytosti. Proč by měla možnost vývoje u bytosti, která by z přírodovědeckého hlediska měla být poslední a nejmladší ve stvoření, náhle přestat? Člověk dokonce může jako sebevědomá a moudrostí obdařená bytost přehlédnout podmínky vývoje, sebevědomě a aktivně spolupracovat na svém vývoji a zdokonalování ve smyslu sebevýchovy, která je v této formě v přírodě ojedinělá.

Kde však hledat východisko takové cesty školení? Měli bychom sáhnout třeba do oblasti dechu ve smyslu prastaré techniky jógy? Každý přece může zažít tuto hranici, na které právě ještě nevědomý pochod, normální dýchání, může být v příštím okamžiku uchopen a prostoupen vědomím, když například vědomě dýcháme hlouběji, nebo dech zadržujeme. Můžeme se také, abychom se uvolnili od našeho bdělého, na smysly vázaného rozumového vědomí, soustředit na ještě hlubší oblasti, třeba na sluneční pleteň nebo dokonce na nevědomé hlubiny vůle tzv. ohně kundaliní. Mnohá taková a podobná cvičení, pocházející většinou z Orientu, jsou dnes západnímu člověku nabízena.

Východisko koncentračních a meditačních cvičení anthroposofické cesty školení vyplývá z filosofických základních děl Rudolfa Steinera. *Je to proces myšlení probíhající za bdělého vědomí.*

Rudolf Steiner stále znovu upozorňoval na pravou povahu lidského myšlení, kterou si může zažít každý, kdo se nad sebou samým vážně zamyslí. Představy, myšlenky a pojmy jsou dnes všeobecně

považovány za odstíny vnímaného zevního světa. Ze vzpomínky vystupující představy zvířat po návštěvě zoologické zahrady mají ovšem ještě jenom charakter obrazu. Ten dále vyprchá, utvoříme-li jméno tygr nebo pojem divoké kočky nebo dravce. Mluvíme právě tak o abstrakcích jako fyzik, který přemění pád kamene nebo zřícení laviny v matematickou formuli, ve které je zákonitost pádu všech pozemských předmětů zachycena v pojmech jako hmota, jednotka času, zrychlení atd.

Co se ale skutečně děje, když něco pochopíme? Kam vnitřně „saháme“, chceme-li něco vystihnout, pochopit, tedy získat myšlenkovou jasnost o nějakém pochodu? Taková slova ukazují na aktivní, namáhavou, volní, vlastní činnost našeho myslícího ducha, bez které moderní člověk nemůže mít samostatné myšlenky. Ty se mu proto zdají být především jen subjektivním, vnitřním stínovým produktem jeho vědomí, jehož základem je zevní smyslový svět skutečností. Takové pojetí, je-li ve své jednostrannosti promyšleno do konce, vede k tomu, že v pojmových vztazích a idejích jsou spatřovány jenom jména nebo nálepky. Tyto jsou odleskem „skutečných“ předmětů zevního světa a používá se jich k orientaci, vzájemné komunikaci i k technickému zhodnocení přírodních sil. V dějinách filosofie se toto pojetí myšlení označuje jako *nominalismus*. Dnes ovládá téměř všechny vysoké školy a univerzity lidstva a ve svém důsledku vede k materialismu a intelektualismu naší doby. Pojmy jako nesmrtelnost, svoboda, milost, bytost já, duch nebo Bůh se mu musí jevit, neboť jejich základem není smyslová zkušenost, jako bledá, neskutečná a nakonec jen „vymyšlená“ ideologie, které lze v nejlepším případě věřit, ale nikdy nemůže být pojednána vědecky. Takové pojmy se nepochybně vymykají všemu, co činí výzkumné metody vypočítatelnými, všemu kvantifikačnímu, matematickému.

Poznáme ale zcela jinou stránku myšlení, pokud si všimáme, jak se například dosud temná a neprůhledná záležitost vyjasní, stane průhlednou a může být uznána. Asi každý už někdy nezažil, že se mu díky poznání „rozsvítí“, nebo mu svitne myšlenka jako pravda, která potom má obecnou platnost. Neexistuje snad záko-

nitost, podle které se měsíce pohybují kolem svých planet a tyto kolem Slunce jako kolem ohniska svých eliptických drah, jako již dávno konstituující element nebo stavební myšlenka naší planetární soustavy, dříve než ji člověk mohl myšlenkově postihnout?

Skutečně bychom si nemohli utvořit pojmové souvislosti a myšlenky o světových jevech, kdyby v nich již nebyly v nějaké formě obsaženy a takřka jakoby předem myšlené. Lidským myšlením se propracováváme k této duchovní stránce skutečnosti, kterou nám smysly nemohou poskytnout. Přitom se osvobozujeme od zprvu existující subjektivní ohraničenosti našeho nitra, abychom dosáhli duchovní, nad smysly vycházející stránky světa, a tuto vnesli dovnitř, nebo ji nechali vproutit. Pravdu nevyenalézáme nebo „ne- utváříme“, nýbrž ji můžeme hledat a jako takovou vyhledat.

Platónská škola si ještě silněji uvědomovala tuto vnitřní světovou souvislost lidí. Neboť slovo „idea“ má původ v řeckém slově idein = dívat se, pozorovat nějakou věc. V nitru zazářivší idea je *vnímána* v jiné než fyzické úrovni bytí. Byla pociťována jako odlesk duchovních bytostí a tvořivých sil, jako obraz ze světa praobrazů. Toto pojetí, označované v dějinách filosofie jako *realismus*, se na prahu novověku, po vítězství nominalistů nad realisty ve velkém duchovním boji scholastiky, prakticky ztratilo.

Je to zásluha Rudolfa Steinera, že ve zmíněných filosofických dílech nově založil době přiměřený, moderní realismus. Podle toho je skutečnosti přiměřené substanciální myšlení již pravým vnitřním překročením hranice nebo transcendencí; je vnímáním duchovní stránky světa, i když ještě zárodečným, od které nejsme, jako bytosti obdařené „nebeským světlem rozumu“, i přes veškerou smyslovou vázanost zcela odděleni. Toto můžeme obzvláště zažít u svobodného myšlení, oproštěného od smyslového výchozího materiálu, jako u čistě geometrického nebo matematického myšlení, které se osvobozeno od smyslovosti staví samo na sobě, nebo zvláště tehdy, zabýváme-li se duchovně-vědeckými myšlenkami. Rudolf Steiner píše: „Podstatné je, abychom si přitom všimli, že myšlenkový svět má vnitřní život; když skutečně myslíme, jsme již v oblasti nadmyslového živého světa. Řekneme si: je ve mně něco, co vytváří myšlenkový organismus; ale já jsem přece totožný s tím ,něčím. Tak v oddanosti nadmyslovému myšlení prožíváme, že něco podstatné-

ho bytostně přetrvává, něco, co se vlévá do našeho vnitřního života, podobně jako když smyslově pozorujeme se do nás vlévají vlastnosti smyslového světa našimi fyzickými orgány.

Zjasňující okamžik myslitelského uchopení a vprůdění nějakého obsahu duchovní stránky světa do našeho nitra označuje Rudolf Steiner slovem *intuice*. Je spjato s názorem, že uchopený a „pochopený“ duchovní obsah, jemuž říkáme idea nebo myšlenka, je pravdivý a je základem individuálního přesvědčení a vytvoření úsudku, které nám v této formě nemůže žádný jiný člověk vzít. Tím, že takto zvnitřněný pojmový obsah splyne s nejrůznějšími, ze zevní stránky světa získanými vjemy a obrazy paměti, vznikají naše představy, které odpovídají skutečnosti. Žijeme neustále v jistotě, že na otázku dostaneme vysvětlující odpověď, případně že si ji máme vypracovat, a teď dosud neexistující nebo ještě nevědění stav věci můžeme prohlédnout. Naše představy mohou proto také být jednajícím člověkem zevně *uskutečněny*, pokud se to jeví žádoucí a možné.

Dopracovat se anthroposofie, a tím také podaného úvodu se obrací v uvedeném smyslu na schopnost intuice svobodného, o nové poznatky usilujícího člověka.

Kdo zažije myšlení ve vylíčeném smyslu jako zárodečný orgán vnímání duchovna, pochopí, proč právě pro moderního člověka musí být východiskem duchovního školení. Individuálním úsilím a vhodnými metodami cvičení může být dále vyvíjeno v orgán *nadsmyslového zření*. Přitom se ovšem nesmí opomenout, že takové školení musí zahrnovat i duševní schopnosti dřímající v cítění a chtění, tedy nakonec celého člověka.

Lidským já prostoupené nadvědomí

chorobné stavy vědomí (např. halucinace, iluzorní představy, vnucené myšlenky, stavy opojení) v	bdění snění spánek	hypnóza mediumismus trans
--	---	---------------------------------

obr. 1

Lepší pochopení a s tím spojená přeměna a rozšíření vědomí vyplynou při pohledu na skutečnost, že již náš všední duševní život probíhá za spánku, snění a bdění ve třech stupních vědomí. Liší se svým stupněm jasnosti. Mezi tím je téměř nesčetné množství obměn. Pomysleme jen na člověka v hypnóze (z řeckého hyp- nos = spánek), který vlivem hypnotizéra ztratí svoji bdělou soudnost a kterému se například sugescí, že peníz položený na hřbet ruky je rozžhavený, udělá puchýř. Také mediumismus je dnes natolik rozšířený, že mnoho lidí zná z vlastní zkušenosti často překvapivá sdělení „z onoho světa“ od mediálně založených povah nebo dokonce od lidí, kteří upadli do hlubokého transu. Jako příklad vzpomeňme na fenomén Edgara Cayce, „spícího proroka“ v USA, který ve stavu transu na otázky nesčetných lidí podával podstatné a dalekosáhlé rady, mimo jiné i léčebného charakteru. Přitom ovšem nelze přehlížet, že opětné oživení takových starých jasnozřivých stavů v naší dnešní době je možné jen za cenu ztráty normálního vědomí osobnosti a vědomí já a k tomu se připojující schopnosti prožití a soudnosti. Tím se ale zároveň mohou otevřít brány různým klamům, iluzím a podvodům, které zavírají cestu skutečnému duchovnímu bádání.

V této souvislosti je také nutné poukázat na pronikavé změny vědomého duševního života, které vždy vyvolává užívání a zneužívání drog. Z lékařského hlediska jde přitom o pravé stavy otravy zdravého organismu, které - jak známo - při předávkování mohou kdykoliv vést ke smrti. Porušením chemicko-fyziologických funkcí - pro dotyčného nekontrolovatelně - zasahují hluboko do představ, citění a chtění. Přitom může být to první halucinačně enormně vystupňováno, jako při opojení LSD, to poslední naopak stále oslabováno. Na iluzorní pocit osvobozujícího povznesení nebo blaženosti, příležitostně však také hrůzy s těžkými následky, následuje po stavu opojení tím horší „kocovina“. A přece při tomto bludném hledání mladého člověka sebe sama a toho, „co svět vnitřně drží pohromadě“, nesmí být zneuznáno za tím působící pravé faustovské nutkání duše. Mládež hledá - i za cenu ohrožení vlastní existence - cestu, jak uniknout duševní prázdnotě intelekt- tualismu a otupování citové oblasti nudou a senzačností podvodů tak dlouho, dokud rodina a škola a další civilizační okolí neukáží

novou cestu k pravým zdrojům duševního života. Moderní duchovní věda je schopna, jak se ukáže, tento duševní hlad ukojit pomocí smysluplných myšlenek, uměleckých zážitků a morálních podnětů vůle.

Také medicína zná nesčetné poruchy a zakalení vědomí ryze chorobné povahy, například smyslovými klamy (halucinacemi) zakalené prožívání a nekorigovatelnými nutkavými myšlenkami prostoupené představování, stavy šílenství nebo epileptický mráкотný stav a delirium člověka s horečkou nebo těžkého alkoholika, abychom jmenovali alespoň některé. S ohledem na skutečnost, že všechny dosud jmenované proměny prostého vědomí mají abnormální nebo chorobný charakter, bude pochopitelné, že se mnozí před duchovním hnutím, které za svůj vznik vděčí změně vědomí, zaleknou, nebo se k němu alespoň postaví skepticky. Na druhé straně se mnoho lidí cítí přitahováno k naznačeným pološerým oblastem nebo k nepřehledným metodám, jak to ukazuje růst okultní literatury v přítomnosti, ať již na základě pravé duševní bídy, lability, zvědavosti nebo senzacechtivosti.

Zasvěcenci a praví duchovní žáci všech dob si vždy uvědomovali zde číhající morální a zdravotní ohrožení. Přiměřeně přísnými opatřeními a morálními požadavky se starali o to, aby duchovní žák neutrpěl škodu. Stejně to platí i pro moderního učitele duchovního školení, který musí mít přehled o vývoji vědomí lidstva a jeho základní zákonitosti, možnosti, ale také o všech nebezpečích. K těm se u mnohde nabízených metod k rychlému dosažení nadmyslových zážitků ponejvíce přihlíží příliš málo, nebo se nepřihlíží vůbec - k velké škodě hledajících.

Vývojový stupeň duchovního školení západního člověka, přiměřený nové době, může začít pouze v centru nejjasnějšího bdělého vědomí. Žádným způsobem se nesmí vracet ke stavům, které patří minulosti, a nořit se do nich, usilovat o ně nebo je dokonce chtít znovu oživit. Neboť zcela procitlé já jako centrum pozornosti, uvažování a soudnosti, jakož i vlády ve vnitřní říši citů, přání a volních podnětů, musí také v naší době převzít vedení na cestě „přes práh“. Musí dalekosáhle nahradit gurua, potřebného v dřívějších dobách na dalekém Východě. Nový stav vědomí, kterého má být dosaženo, není *pod* bdělým denním vědomím, nýbrž *nad* ním! To

je předpokladem poznání vyšších světů, které si činí nárok na vytvoření základu moderní duchovní vědy.

Ale jak je možné, že takové nebezpečné školení, k němuž mohlo být v dávných dobách povoláváno jen málo vyvolených, je ve 20. století vhodným zveřejňováním všem přístupné, dokonce i jako kapesní

vydání na každém kiosku? Nebo mají pravdu ony okultní kruhy, které Rudolfo Steinerovi vyčítají neoprávněnou „zradu“ na zvycích a duchovních statcích dobře chráněné tradice?

Odpověď plyne ze zmíněného mohutného přelomu ve vývoji vědomí lidstva, který uvedl novověk. Poznatky přírodní vědy nevedly jen k vymoženostem techniky a k ovládnutí anorganických přírodních sil celé země. Přinesly také *vnitřní plod*. Do popředí postupující, přiměřené logické myšlení, které bylo tak úspěšně použito na smyslovou zkušenost, předpokládá vnitřní disciplínu. Osvobodilo od všech předsudků, dogmat a tradovaných, více či méně zamlžených jasnozřivých obrazných představ. Přírodní badatel musí navíc každou subjektivní sympatii nebo antipatii, která by mohla vzplanout proti jeho objektům bádání, zadržet právě tak jako žádostivé sny a jiná sobectví. Takto prováděná střízlivost, jasnost a objektivizování vedly v této formě k v dějinách prvnímu vykrystalizování vědomí osobnosti. Lidstvo dospělo.

Vůdčí síla, školená a získaná vědeckým proniknutím zevního světa, se nyní může obrátit dovnitř, aby mohla bděle a odpovědně nastoupit cestu vědomé sebevýchovy a přeměny vědomí, což ovšem vyžaduje přiměřené pokyny. Znamenalo by to tedy recidivu a vlastní zotročení, kdyby se západní člověk podrobil absolutní autoritě východního mistra nebo gurua, která byla dříve plně oprávněná, a zřekl se vlastní odpovědnosti a nahlédnutí do zákonů své cesty školení.

Vůči meditativním vnitřním cestám k rozšíření vědomí se vznášejí velké pochybnosti zejména ze strany vázané nábožensky a jejich teologicky školených zástupců. I kdyby byly schůdné, je to prý pýcha a opovážlivost chtít překročit Bohem stanovené hranice lidských zkušeností. A kromě toho velký filosof Kant celým svým životním dílem ukázal a s konečnou platností vymezil přísné hranice přírodovědecké zkušenosti, aby právě oblastem víry a obsahům náboženství bylo vymezeno patřičné místo.

Proti tomu je třeba poukázat na to, že moderní přírodní věda by byla nemyslitelná bez budování a nejrozmanitějšího použití principu překročení prahu technickými prostředky. Jako příklady připomeňme jen mikroskop a dalekohled. Použití těchto přístrojů tisícinásobně stupňuje přírodou, případně Bohem danou ostrost oka a stále činí *neviditelné viditelným!* Bez této možnosti by biolog nic nevěděl o buněčných jádrech nebo chromozomech a lékař o krvinkách, bakteriích a bílkovinných válcích v moči, stejně tak astronom o měsících Jupiteru, prstenci Saturnu nebo o existenci vzdálených galaxií. Chemik je

schopen prokázat tisícinu gramu stopové látky v půdním rozboru, zatímco náš orgán chuti se snad s námahou pokouší analyzovat, jakým druhem octa byl ochucen salát.

Proč ale teologie dosud nepranířuje tisícínásobné překročení hranice v přírodním bádání jako rouhání proti Bohu a schvaluje mu zřejmě možnost překonávat přírodou daná omezení a pronikat do neznámých oblastí?

Duchovní badatel si ve své oblasti nečiní nárok na nic jiného. Snaží se ve vnitřním prostoru vědomí vhodnými prostředky překonat především nespornou ohraničenost lidské zkušenosti, aby pronikl do dosud nevědomých nebo dosud neobjevených oblastí a uměl je přiměřeně osvětlit. Zatímco ale pořízení dobrého a dávno předem zhotoveného mikroskopu je snad jen otázkou peněz, vyžaduje vnitřní překročení hranice vytvoření vyšších orgánů vnímání; je vývojovou otázkou lidské duše. Ta musí mít odvahu a vůli namáhavými kroky a dlouholetou prací učinit sama ze sebe „přístroj k bádání“. Tak má Immanuel Kant zprvu plnou pravdu, jenže se podobá člověku, který dojde na břeh jezera a jako neplavec musí zjistit, že další chůze je životu nebezpečná, a proto nemožná. Ale neuvažuje přitom, že k novému způsobu dalšího pohybu se dají použít také všechny čtyři končetiny, bude-li probuzena v nich dřímající schopnost a přizpůsobí se živlu, který je třeba zdolat. Člověk se může naučit plavat! Podobně asi musel uvažovat Goethe, když nechává Fausta prostřednictvím jasnovidky Manto zvolat: „Mám ráda toho, kdo žádá nemožné!“

Co je ale vlastním cílem duchovně-vědecké cesty školení?

K vnímání rozmanitých věcí a kvalit fyzického světa potřebujeme nejrůznější jim přizpůsobené a přiměřeně diferencované

smyslové orgány. Podobné to platí také pro vědomí přiměřené chápání rozmanitostí nadsmyslových jevů světa. Od pradávna hovořili věštcí o vloze nebo o vypěstování rovněž diferencovaných duševně-duchovních orgánů vnímání, které moudrost dalekého Východu nazývá obrazně lotosovými květy nebo čakrami a které jsou založeny ve vyšších bytostných člancích. Jejich funkcí se v tomto spise nemůžeme podrobněji zabývat. Obšírné vylíčení najde čtenář v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“.

Přece však krátce poukážeme na nadřazenost stanovení cíle cvičení, které zde zastupujeme. Na této cestě jde o vyvinutí vědomí nezávislého na fyzickém těle. Při rozjímání nebo vlastním meditování se již duševně dalekosáhle stahujeme ze smyslové periferie, ale ještě se opíráme o mozkovou organizaci. Jakmile se neškolený člověk stáhne zpět i z této organizace, ztrácí obvyklé, na tělo vázané předmětné vědomí a usne. Přiměřená koncentrační a meditační cvičení slouží k tomu, aby vědomí pozvolna z nitra zesílilo natolik, že může zůstat zachováno i tehdy, je-li fyzická tělesnost opuštěna. To je možné proto, že stoupající síla vědomí pozornosti nevychází ze smyslů, nervových provazců nebo samotného mozku, nýbrž má svůj původ v duši. Je to výraz naší organizaci vštípené duchovní jiskry, která může být rozlícena v duchovní plamen. Normálně používá nejdříve nervové organizace jako zrcadlového přístroje, aby si uvědomila sama sebe.

Duchovní žák se tedy učí zůstat při usínání bdělý, takřka usínaje procitnout. Dosud navyklá jasnost vědomí zažije stupňování, které můžeme označit jako vyšší stav bdělosti nebo nadvědomí. Tím se dá zároveň oddělit od naznačených, víceméně atavistických nebo chorobných stavů. Toto umožňuje nové základní zkušenosti. Jedna z prvních je, že představa já, prožívaná více nebo méně nejasně nebo jako bod, který se dá tělesně lokalizovat za středem čela, se změní. Já se duchovně uchopuje v posilující podstatnosti a ve své samostatnosti vůči fyzické tělesnosti. Díky zkušenosti, že mé já a mé tělo jsou dvě zcela rozdílné věci, není identifikace nebo záměna s fyzickým tělem již nadále možná. Před takto prožitou duchovní skutečností se všechny materialistické nebo intelektualistické představy člověka o sobě samém rozpadnou v bezpodstatné nic.

V sobě procitlá duchovní bytost já však zároveň poznává, že narození a smrt nejsou hranice, nýbrž brány k existenci před narozením a po smrti v nadmyslovém domovském světě, z něhož pochází. Ponenáhlu se naučí v tomto novém světě pozorovat a vyznat se v něm. Při tom ztrácejí i jiné pozemsky ražené představy svůj jednostranný háv a podstatně se odhalí nyní procitlému zření. Co je například při pozorování zvířat určitého druhu označováno poměrně abstraktně jako skupinová duše nebo typ, to lze v bezprostředně navazujícím nadmyslovém světě poznat jako samostatnou duchovní bytost. Ta vysouvá něco jako tykadlo do každého zvířete stejného druhu, aniž by se však mohla individuálně vtělit. Záslužný výzkum chování získá jednou zcela nové dimenze, bude-li hledat zdroj smysluplného chování zvířat a jejich moudrého začlenění do harmonie ostatních přírodních bytostí nejen v zevních faktorech, náhodných mutacích a v mnohém jiném, ale odhalí ho v nadřazené vědomé duchovní bytosti. Tím se promění kmenová příbuznost člověka a zvířete, odhalená evoluční naukou, a více či méně citový vztah k „bratru zvířeti“¹; duchovnímu žákovi se promění v nový, zvýšený pocit příbuznosti a odpovědnosti.

Ještě důležitější by pro bytost já, procitlou v uvedeném smyslu, mělo být setkání s dušemi duchů, které již zcela odložily své pozemské tělo. Duchovnímu badateli je tak umožněn vědomý styk s takzvanými zemřelými.

Zmiňme se zde ještě o další zkušenosti, i když tato může být pro současníka ještě podivnější nebo více šokující než zkušenosti uvedené výše. Při nadmyslové zkušenosti dochází k setkání s duchovními bytostmi obdařenými já, které již dosáhly vyššího vývojového stupně než lidské duše a nevtělují se na zemi do lidského těla. Náleží vyšším duchovním oblastem. Tak například základem více nebo méně nejasné představy ducha národa nebo doby je skutečnost vznešených inteligencí, které vedou a inspirují lidi a národy.

Se všemi takovými líčeními duchovního bádání padá nové světlo na náboženské a mytologické obsahy předkřesťanských pohanských kultur. Tomu, jak si naši předkové představovali bohy, byly

---

1 viz kniha Dr. K. Koniga „Bruder Tier“ - pozn. překl.

základem právě reálné jasnozřivé zkušenosti. Ale také zprávy bible, které na moderním člověku chtějí představu andělských bytostí, získávají nový základ. Duchovní bádání může skutečně nově zdůvodnit nauku o hierarchiích, tradovanou esoterním křesťanstvím při duchovně-vědeckém líčení vývoje země a lidstva, které má svůj původ v nadsmyslových oblastech.

Než se po tomto krátkém pohledu do výšin duchovně-vědeckého bádání budeme soustavně zabývat naukou o bytostných člancích člověka a jeho souvislostí s přírodními říšemi, musíme nejprve rozvinout přírodovědecký postup Goethův, abychom mohli metodicky najít přechod od přírodovědeckého k duchovně-vědeckému způsobu pozorování.

Walther Bühler